

**TYÖELÄMÄ- JA TASA-
ARVOVALIOKUNNAN LAUSUNTO 2/2014
vp**

**Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko: kestä-
vällä kasvulla hyvinvointia**

Tulevaisuusvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 7 päivänä marraskuuta 2013 lähettäessään valtioneuvoston tulevaisuusselonteon: kestäväällä kasvulla hyvinvointia (VNS 7/2013 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi tulevaisuusvaliokuntaan samalla päättänyt, että muut erikoisvaliokunnat voivat halutessaan antaa lausuntonsa tulevaisuusvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- neuvotteleva virkamies Riitta Kirjavainen, valtioneuvoston kanslia
- neuvotteleva virkamies Ville Heinonen, opetus- ja kulttuuriministeriö
- neuvotteleva virkamies Martti Myllylä, työ- ja elinkeinoministeriö
- johtaja Liisa Hakala ja ylitarkastaja Hanna Onwen-Huma, sosiaali- ja terveysministeriö

- projektitutkija Leena Åkerblad, Itä-Suomen yliopisto
- dosentti Vappu Sunnari, Oulun yliopisto
- tutkijatohtori Tuija Koivunen, Tampereen yliopisto
- professori Osmo Kivinen, Turun yliopisto
- Suomen Akatemian tutkijatohtori Hanna Kuusela
- tutkimuspäällikkö Antti Kauhanen, Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA
- erikoistutkija Petri Böckerman, Palkansaajien tutkimuslaitos
- tutkimusprofessori Jari Hakanen ja vanhempi tutkija Anu Järvensivu, Työterveyslaitos
- yksikönjohtaja Juha Honkatukia, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT
- johtaja Paula Laine, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
- luova johtaja Saku Tuominen, 925 Design
- kehittämisspäälikkö Juha Antila, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Yleistä

Valtioneuvoston kestäväällä kasvulla hyvinvointia -selonteossa linjataan kestävän kasvun avai-

mia hyvinvoinnin takaamiseksi vuoteen 2030 ulottuvassa aikaperspektiivissä. Tärkeimmiksi kestävän kasvun osatekijöiksi nimetään yritysten toimintaympäristön houkuttelevuus, työn, oppimisen ja yrittäjyyden uudenlainen liitto sekä sivistys, yhteisöllisyys ja osallisuus.

Yleisenä arvionaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta katsoo, että selonteko onnistuu tehtävässään pääsääntöisesti hyvin. Se toimii keskustelunavauksena ja luo pohjaa tulevalle, yli hallituskausien ulottuvalle strategiselle suunnittelulle. Koska selonteossa analysoidaan varsin ennakkoluulottomasti niitä toimintatapoja, joilla kansalaiset, julkinen hallinto ja yritykset voivat tulevaisuudessa menestyä ja luoda kestävä kasvun kautta hyvinvointia, selontekomenettelyn vaikuttavuuden kannalta myös näiden toimintatapojen tuloksellisuuden seurantaan tulisi kiinnittää jatkossa huomiota.

Lausunnossaan valiokunta ottaa kantaa selonteon linjauksiin oman toimialansa näkökulmasta. Työelämää koskevien kysymysten lisäksi valiokunta käsittelee lausunnossaan valitettavan vähälle huomiolle jäänyttä kysymystä sukupuolten tasa-arvon merkityksestä kestävälle kasvulle ja hyvinvoinnille.

Kasvu- ja työllisyysmahdollisuuksien tunnistaminen

Valtioneuvoston tavoin valiokunta katsoo, että Suomen tulevaisuuden merkittävä haaste on kyky luoda ja ylläpitää riittävää taloudellista vaurautta, ja toteaa, että taloudellisen vaurauden keskeinen tekijä on korkean työllisyysasteen saavuttaminen. Suomen on rakennettava edellytyksiä ja malli omalle menestykselle perustuen omiin vahvuuksiin ja luontaisiin edellytyksiin ja uudistumiskykyyn. Valiokunta yhtyy selonteon arvioon siitä, että digitalisaatiolla on suuri merkitys kasvun ja työllisyyden kannalta. Valiokunta arvioi kuitenkin, että toimintaympäristöä olisi tulevaisuudessa vahvistettava myös muilla työllisyyden kannalta keskeisillä lupaavilla kasvualoilla (esim. ruoan tuotanto, biotekniikka ja -talous, kaivosteollisuus, cleantech-ala ja matkailuteollisuus). Samalla yhteiskunnan kansainvälisyyttä olisi vahvistettava lisäämällä työperäistä maahanmuuttoa, ulkomaisten opiskelijoiden määrää ja suomalaisten kansainvälistä liikkuvuutta, jotta pärjäämme globaalissa kilpailussa.

Työelämän muutos

Tulevaisuusselonteossa esitetään, että työelämä tulee tulevaisuudessa muuttumaan muun muassa digitaalitalouteen siirtymisen myötä. Valiokunta yhtyy selonteon arvioon teknologian kehityksen vaikutuksista työn muotoihin ja sisältöihin, kun korkeaa koulutusta vaativat työt ja vähän koulutusta vaativat työt lisääntyvät, mutta osaamisvaatimuksiltaan keskitason töiden osuus pienenee. Eräiden arvioiden mukaan myös säännöllisen kokopäiväisen palkkatyön merkitys vähenee nykyisestään ja tulevaisuudessa on nykyistä vaikeampaa erottaa toisistaan työssäoloa, työttömyyttä, palkkatyösuhdetta, yrittäjyyttä ja vapaa-aikaa. Työssä tapahtuu myös laadullisia muutoksia. Työtahti tihtyy, ja se näkyy naisilla työtahdin kiihtymisenä ja miehillä työpäivän pidentymisenä. Myös feminiiniseksi miellettyjen taitojen merkitys korostuu työelämässä. Tällaisia ovat muun muassa emotionaalisuus, esteettisyys ja työn hajanaisuuden sietokyky eli kyky tehdä useita tehtäviä samanaikaisesti ja hallita työn keskeytyksiä.

Työurista tulee monimuotoisia, ja yksittäisen työntekijän vapaus oman työn suunnittelusta kasvaa, mutta samalla vastuu tuloksista lisääntyy. Samanaikaisesti tieto- ja viestintäteknologiset ratkaisut mahdollistavat sen, että työn tekeminen tai sen tuloksellisuuden mittaaminen ei ole aikaan ja paikkaan sidottua. Tällöin aikaansaannosten arvioimisesta tulee työajan mittaamista keskeisempää.

Valiokunta arvioi, että edellä kuvatut muutokset asettavat haasteita teollisen aikakauden lähtökohdista muotoutuneelle vallitsevalle työnteokuvalle ja sitä tukeville rakenteille. Monipaikka-, moniansio-, osa-aika- ja yrittäjätöiden lisääntyessä ja säännönmukaisuuden ja samankaltaisuuden vähetessä tarvitsemme uudenlaista ajattelua, joka tuottaa pelisääntöjä, turvaa ja tuottavuutta muuttuneissa työelämän olosuhteissa. Tarvitsemme myös nykyistä joustavampia tapoja sovittaa yhteen työntekoa, oppimista, yrittämistä ja muuta elämää. Yhtä tärkeitä on pohtia sitä, miten erilaisin yhteiskuntapoliittisin toimenpiteiden yksilöä voidaan tukea työelämän rakennemuutoksissa, kun vaarana on työvoiman

aiempaa voimakkaampi jakautuminen niihin, jotka valitsevat työnsä ja neuvottelevat työehtonsa vahvan työmarkkina-asemansa myötä, ja niihin, joiden työehtoja ja toimeentuloa varjostaa epävarmuus.

Työhyvinvointi ja työn mielekkyys

Valiokunta arvioi, että edellä kuvatut työelämän muutokset asettavat uudenlaisia haasteita työhyvinvoinnille ja työterveydelle. Työn kuormitustekijöiden tunnistamisen lisäksi tarvitaan onnistumis- ja voimavarakeskeistä ja toinen toistaan arvostavaa työkulttuuria, jotta työssä voidaan toimia selonteon linjaamalla tavalla innovatiivisesti ja tuottavasti. Edelläkävijänä tässä suhteessa voidaan pitää proaktiivisia yrityksiä, joissa on ymmärretty, että mielekäs ja samalla tuottava työ koostuu toimeentulon ja turvallisen työympäristön lisäksi riittävistä haasteista, onnistumisen kokemuksista, sosiaalisesta tuesta, hyvästä johtajuudesta ja kunkin yksilön vahvuuksien hyödyntämisestä. Valiokunta painottaa, että myös tämän sosiaalisen kestävyysarvo olisi otettava huomioon taloudellisen ja ekologisen kestävyysarvon rinnalla ja siihen kiinnitettävä jatkossa nykyistä enemmän huomiota hyödyntäen ja kartoittaen myös jo olemassa olevia parhaita tehdas- ja toimistotyössä syntyneitä työelämän käytänteitä.

Koulutus ja elinikäinen oppiminen

Valiokunta toteaa, että tulevaisuuden työelämä asettaa haasteita koulutuspoliittisille ratkaisuille, kun selkeiden ammattien suhteellinen osuus vähenee ja yhteiskunnan osaamistarpeet ovat muutoksessa. Tiedon sisäistäminen ei enää riitä, vaan työelämä edellyttää tiedon kokonaisvaltaista hallintaa ja sen luovaa soveltamista, kykyä kriittiseen arviointiin, neuvottelu- ja yhteistyötaitoja, tunteisiin, etiikkaan ja yhteisöllisyyteen liittyviä taitoja sekä tietoyhteiskunta-ajan vaatimaa teknologian hallintaa. Näiden osaamisalueiden merkitys korostuu Suomen kilpaillessa muiden teollisten maiden kanssa kilpailukyvyyn kannalta tärkeiden korkean osaamisen ja tuottavuuden työpaikkojen ja nk. arvoverkkojen str-

tegisesti tärkeimpien toimintojen sijoittumisesta.

Valiokunta katsoo, että varhaiskasvatustyön ja koulujärjestelmämme tulee voida taata myös jatkossa lapsille ja nuorille taidot yhteiskunnassa ja työelämässä pärjäämiseen. Monipuolisien, oman tiedon etsimiseen ja oivaltamiseen kannustavien oppimismenetelmien lisäksi huomiota tulee kiinnittää yksilöiden välisiin eroihin oppia ja omaksua tietoa yhtäläisten oppimistulosten varmistamiseksi. Koulutusjärjestelmien sukupuolittuneita rakenteita ja mekanismeja tulee tunnistaa ja purkaa. Samanaikaisesti lapsille ja nuorille on annettava riittävästi tukea eri elinvaiheissa. Vastaavasti aikuisten ohjaustarpeeseen ja aikuiskoulutukseen on kiinnitettävä huomiota. Elinikäisen oppimisen ympäristössä ja työurien moninaistuuessa myös aikuiset joutuvat nykyistä enemmän uudistamaan ja kehittämään ammatillisia taitojaan työuransa eri vaiheissa.

Sukupuolten tasa-arvo

Valiokunta toteaa, että tulevaisuusselonteko on laadittu sukupuolineutraalisti eikä siinä juuri käsitellä tasa-arvonäkökohtia. Valiokunta pitää tällaista lähestymistapaa valitettavana, koska näennäinen sukupuolineutraalisuus saattaa palvelulla paremmin toisen sukupuolen tarpeita tai sivuuttaa ne kokonaan tilanteissa, joissa lähtökohdat ovat valmiiksi sukupuolittuneita.

Valiokunta muistuttaa, että naisten ja miesten työelämä näyttää edelleen erilaiselta sukupuolesta riippuen. Työmarkkinamme ovat edelleen vahvasti jakautuneet naisten ja miesten aloihin, ja samanpalkkaisuuden tavoitteen saavuttamisessa on edelleen haasteita. Vastaavasti koulutus- ja ammatinvalintakysymyksissä sukupuoleen perustuvat jakolinjat ovat edelleen olemassa. Myös työelämä ja sen laatu, urakehitys, työn kuormittavuustekijät ja työterveyttä heikentävät ongelmat ovat erilaisia naisille ja miehille. Jakolinjoja muodostavat myös miesvaltaisten alojen työpaikkakato, naisten määräaikaisten työsuhteiden suuri määrä ja nuorten naisten heikompi asema työmarkkinoilla. Naiset kohtaavat työssään myös väkivaltaa miehiä useammin.

Edellä esitetyn perusteella valiokunta katsoo, että sukupuolen merkityksen tunnistaminen olisi tullut viedä läpileikkaavana näkökulmana selontekoon. Tällainen lähestymistapa olisi ollut linjassa myös kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan CEDAW-yleissopimuksen perusteella Suomelle annettujen päätelmien kanssa. Näissä päätelmissä suositellaan sukupuolisensitiivisen kielen käyttämistä julkisessa keskustelussa.

Valiokunta katsoo, että sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisessa on kyse työelämän tasa-arvon, työtekijöiden hyvinvoinnin sekä voimavarojen ja osaamisen laaja-alaisen hyödyntämisen kannalta merkittävästä hankkeesta. Opintojen ja työelämän sukupuoliin perustuvien jakolinjojen purkamiseksi tarvitaan asenteisiin vaikuttamista varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja muissa oppilaitoksissa ja työelämässä. Olennaista on myös, että työn ja perheen yhdistämistä tuetaan ja perhevapaita jaetaan entistä tasaisemmin vanhempien kesken.

Valiokunta korostaa, että sukupuolten tasa-arvo sekä naisten ja miesten laaja osallistuminen työmarkkinoille ovat hyvinvoinnin ja kestävä työelämän perusta. Kun pyritään kestävään työelämään, tavoitteeksi ei riitä, että vain naisilla on tasa-arvoinen asema. On tavoiteltava myös miesten tasa-arvoa. Sekä naisten että miesten tasa-arvoinen asema työelämässä merkitsee osaamisen ja muiden inhimillisten resurssien entistä parempaa hyödyntämistä. Siksi kestävään kasvuun tähtäävät toimet edellyttävät myös sukupuolinäkökulman huomioon ottamista.

Yhteisöllisyys ja eriarvoistuminen

Tulevaisuusselonteossa todetaan, että kestävä kasvun ja hyvinvoinnin perustana ovat sivistys, yhteisöllisyys ja osallisuus ja se, että eriarvoistumis- ja syrjäytymiskehitys taittavat. Valiokunta yhtyy tähän arvioon ja toteaa, että eriarvoistumis- ja syrjäytymiskehitys on vakava uhka yhteiskunnan vakaudelle ja hyvinvoinnille. Valtioneuvoston tavoin valiokunnan erityisenä huoleena on nuorten syrjäytyminen, lasten ja lapsiper-

heidän eriarvoistuminen ja syrjäytymisen siirtyminen yli sukupolvien.

Valiokunta katsoo, että nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä riittävän resurssien toteutetulla ennalta ehkäisevällä työllä on keskeinen merkitys. Erityisesti peruskoulujen oppilashuolto ja oppilaanohjaus ovat merkittävässä roolissa, jotta jokaiselle lapselle ja nuorelle voidaan taata tasa-arvoiset lähtökohdat. Valiokunta arvioi, että havainnot oppimistulosten kokonaistason laskusta ja niiden alueellisesta eriytymisestä heijastavat laajemmin yhteiskunnallista eriarvoistumista. Erityisen suureksi tämä ongelma on kehittymässä niillä alueilla, joita leimaa sosiaalinen eriarvoisuus ja huono-osaisuus. Valiokunta katsoo, että sellaisten alueiden kouluoloihin, joiden koulunkäyntialueella on korkea työttömyysaste, keskimääräistä alhaisempi koulutustaso ja suuri vieraskielisten maahanmuuttajataustaisten asukkaiden määrä, on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Julkisen sektorin rooli

Valiokunta toteaa, että selonteossa tuodaan esille joitain näkemyksiä julkisen sektorin merkityksestä uusien toimintamallien kokeilijana ja hyvien toimintatapojen levittäjänä. Valiokunta pitää selonteossa esitettyjä näkemyksiä ennakokuluulottomienkin kokeilujen tarpeellisuudesta oikeansuuntaisina, mutta painottaa, että tällaiset kokeilut eivät voi korvata suunnittelua, laaja-pohjaista valmistelua tai tosiasiallisesti kaventaa julkisen sektorin mahdollisuuksia hyödyntää tutkimustietoa päätöksenteon pohjana.

Valiokunta yhtyy valtioneuvoston arvioon siitä, että julkisen sektorin omien toimintaedellytysten on tuettava nopeutta, avoimuutta ja innovatiivisuutta. Valiokunta katsoo, että parhaiten julkinen sektori voi omilla toimillaan vaikuttaa työn vaikuttavuuteen, tuottavuuteen, sisältöön ja toimintatapoihin, mikäli myös julkisen sektorin riittävien resurssien turvaamiseen ja oman osaamispohjan vahvistamiseen kiinnitetään huomiota. Hallinnon keventäminen ja toimintojen ulkoistaminen eivät saa vaarantaa hallinnon toimintakykyä, toiminnan ennakoitavuut-

ta tai kansalaisten oikeusturvaa ja tasavertaisuutta.

Lausunto

Lausuntonaan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta esittää,

että tulevaisuusvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 26 päivänä maaliskuuta 2014

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj. Tarja Filatov /sd
vpj. Anne-Mari Virolainen /kok
jäs. Sanni Grahn-Laasonen /kok
Satu Haapanen /vihr (osittain)
Anna Kontula /vas
Jari Lindström /ps
Eeva-Maria Maijala /kesk

Lea Mäkipää /ps
Elisabeth Naucclér /r
Kristiina Salonen /sd
Arto Satonen /kok
Mikko Savola /kesk
Eero Suutari /kok
Maria Tolppanen /ps.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Anna Sorto.